

Київський університет імені Бориса Грінченка
Інститут людини
Кафедра загальної, вікової та педагогічної психології

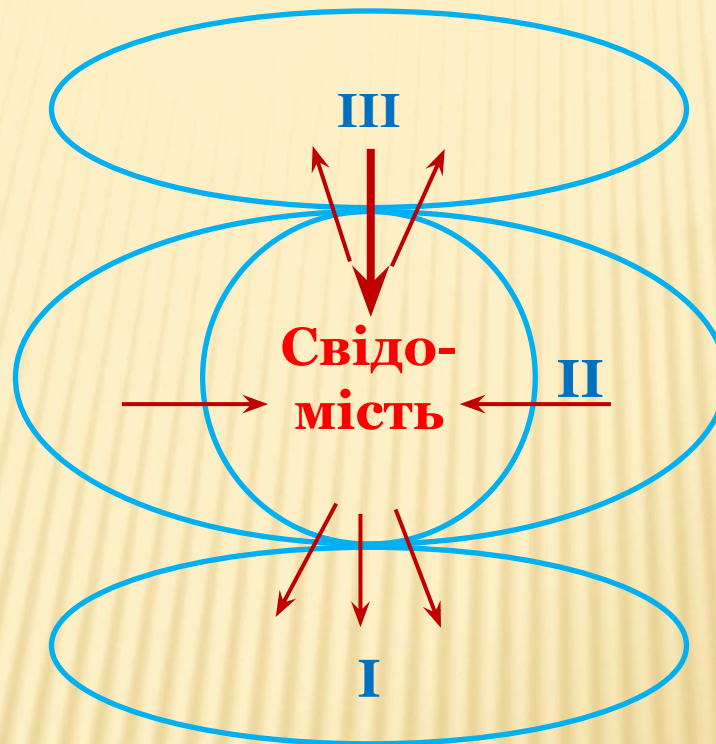
СВІДОМІСТЬ І САМОСВІДОМІСТЬ

ПЛАН

1. Рівні вияву психіки людини: свідоме, несвідоме, надсвідоме.
2. Поняття про свідомість, її особливості та функції.
3. Структура свідомості: знання, ставлення, цілеспрямованість діяльності, самосвідомість.
4. Онтогенетичні фактори формування свідомості.
5. Поняття про самосвідомість, її функції та етапи формування.
6. Структура самосвідомості:
 - а) образ «Я» (його компоненти);
 - б) самооцінка (види, механізми формування);
 - в) рівень претендувань;
 - г) психологічний захист (його призначення та види).

РІВНІ ВИЯВУ ПСИХІКИ ЛЮДИНИ (за Ю. Б. Гіппенрейтер)

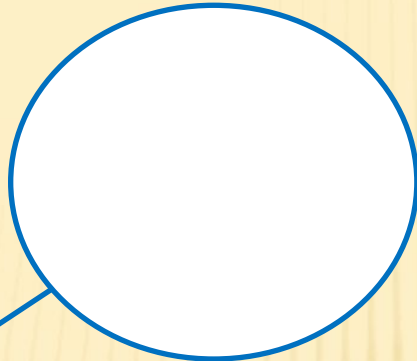

I.
Несвідомі
механізми
свідомих дій

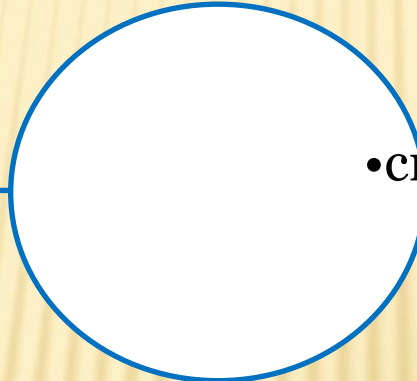
II.
Несвідомі
спонукання
свідомих дій

III.
Надсвідоме

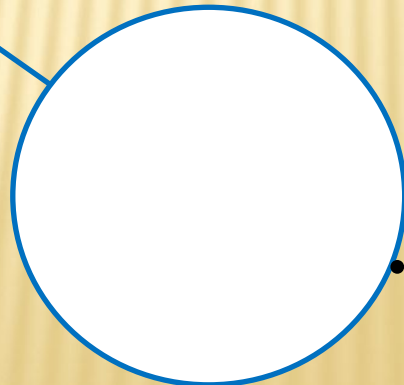
НЕУСВІДОМЛЮВАНІ ПРОЦЕСИ

- процеси творчого мислення;
- кризи почуттів;
- життєві кризи

- сновидіння, помилкові дії, невротичні симптоми

- несвідомі автоматизми;
- явища несвідомої установки;
- несвідомі супроводи свідомих дій

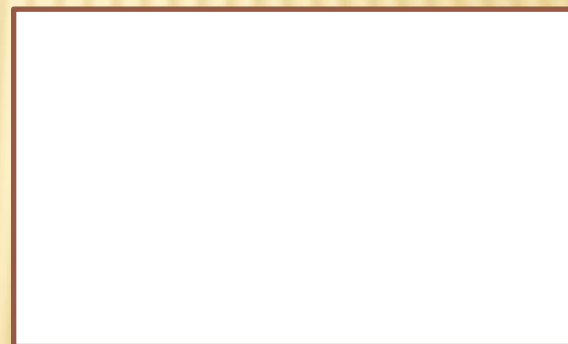
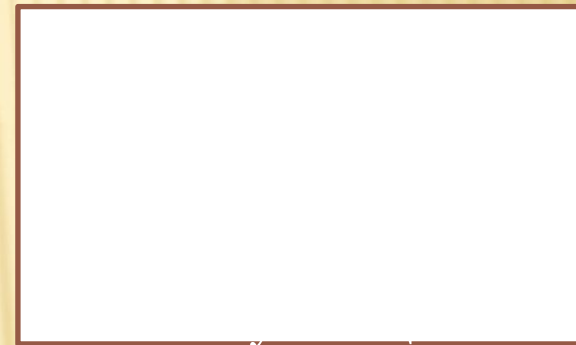
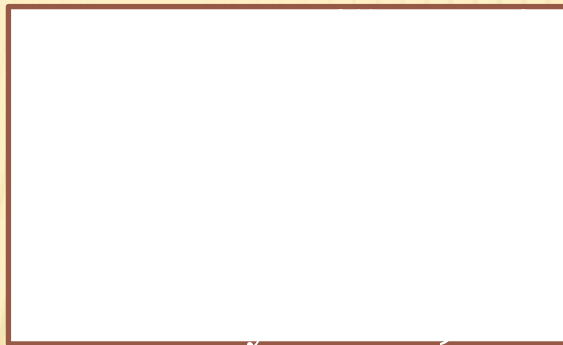
ПОНЯТТЯ ПРО СВІДОМІСТЬ

СВІДОМІСТЬ –

це найвища форма розвитку психіки, притаманна тільки людині, що виявляється в складних формах відображення світу, опосередкована суспільно-історичною діяльністю людей

ОСОБЛИВОСТІ СВІДОМОСТІ

ФУНКЦІЇ СВІДОМОСТІ

- прогнос-тична

ФУНКЦІЇ СВІДОМОСТІ

- **пізнавальна функція** проявляється в накопиченні, переробці та використанні інформації щодо навколишньої дійсності;
- **регулятивна** – в контролі поведінкових та емоційних проявів;
- **прогностична** – в побудові образів майбутнього, плануванні подальшого життя;
- **рефлексивна** – в пізнанні людиною самої себе як суб'єкта психічної діяльності;
- **комунікативна функція** полягає в організації та підтриманні спілкування з іншими людьми.

СТРУКТУРА СВІДОМОСТІ

СТРУКТУРА СВІДОМОСТІ

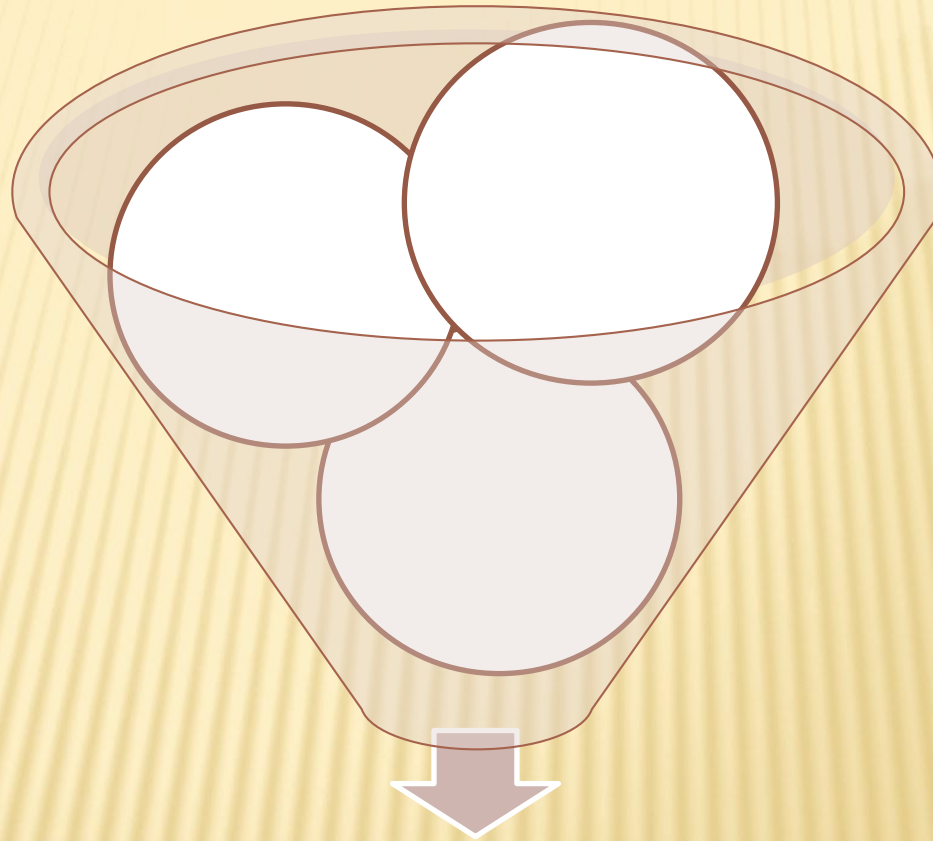
1. Знання – це сукупність інформації про навколишню дійсність та способів її переробки (**пізнавальні процеси**)

2. Ставлення – суб'єктивне ставлення людини до предметів, явищ, подій тощо (**емоційна сфера**)

3. Цілеспрямованість діяльності – це спроможність людини до постановки та досягнення мети (**воля**)

4. Самосвідомість – здатність людини до пізнання самої себе (**образ «Я», самооцінка, рівень претендувань**)

ОНТОГЕНЕТИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ

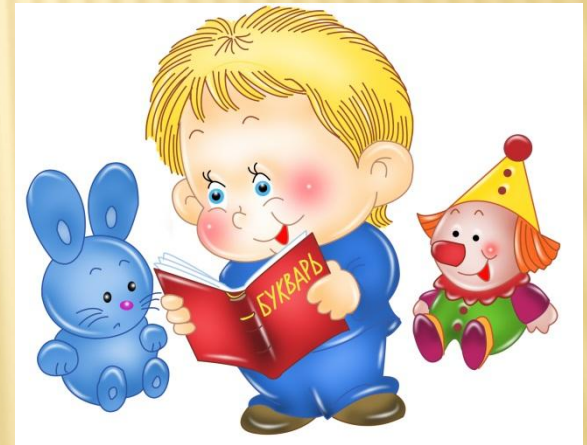

Фактори
формування свідомості

ОНТОГЕНЕТИЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СВІДОМОСТІ

Біологічний фактор виступає основою для формування свідомості.

Потрапляючи до суспільних умов існування, дитина починає засвоювати цивілізаційний досвід, і таким чином **соціальне середовище** як наступний фактор є джерелом формування свідомості. Паралельно спрацьовує й **активність самої особистості**, що виражається в діяльності.

ПОНЯТТЯ ПРО САМОСВІДОМІСТЬ

САМОСВІДОМІСТЬ –
це здатність людської
психіки усвідомлювати
власні якості, властивості та
ознаки

ФУНКЦІЇ САМОСВІДОМОСТІ

ФУНКЦІЇ САМОСВІДОМОСТІ

Пізнавальна функція – накопичення інформації про власні якості, властивості, прояви;

Поцінкова – формування ставлення до власних якостей, властивостей, проявів;

Прегулятивна – побудова власної поведінки на основі знань та ставлень щодо себе;

Захисна – послаблення або й усунення травмуючих негативних емоційних переживань у психіці людини

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ САМОСВІДОМОСТІ

Самовідчуття характерне для дітей 1-го року життя, зароджує самосвідомість і проявляється у спроможності немовляти фіксувати відчуття, що йдуть з власного організму і виражають його потреби.

Самосприймання виявляється з раннього віку (близько 3-х років) через спроможність дитини впізнавати свій зовнішній фізичний образ (наприклад, на фото чи в дзеркалі) та називати себе займенником «Я».

Саморозуміння – прості форми надання собі певних характеристик з'являються ще в дошкільному віці (близько 4-х років) – діти вже знають свою стать, позначають себе як хорошу чи погану дитину залежно від власних вчинків та реакції на них значущих дорослих.

СТРУКТУРА САМОСВІДОМОСТІ

**образ
"Я"**

**само-
оцінка**

**рівень
претен-
дувань**

**психоло-
гічний
захист**

ОБРАЗ «Я» В СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ:

Образ «Я» – це система уявлень та знань людини про свої власні особливості, ознаки та якості

•Образ "Я"

•біографічні дані

•(дата народження, прізвище, ім'я, по батькові, освіта, місце проживання та ін.)

•**фізичні та фізіологічні дані** (зріст, вага, стать, група крові, резус-фактор, стан здоров'я тощо)

•**психологічні дані** (тип темпераменту, риси характеру, спрямованість, інтелектуальні особливості та ін.)

САМООЦІНКА В СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ:

Самооцінка – оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей

САМООЦІНКА В СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ:

Адекватна самооцінка –
та, що відповідає реальності

Неадекватна самооцінка –

коли людина себе неправильно оцінює

Неадекватна, в свою чергу, може бути **завищеною**
– для неї характерна переоцінка людиною своїх
позитивних якостей та **заниженою**, яка
проявляється через применшення своїх переваг або
(і) перебільшення недоліків.

РІВЕНЬ ПРЕТЕНДУВАНЬ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ

Рівень претендувань – це система перспективних завдань, які людина ставить для власного досягнення

РД суттєво залежить від образу «Я», зокрема Я-ідеального (відповідно до образу себе в майбутньому людина ставить завдання досягнути цього образу) та самооцінки (зазвичай висока самооцінка формує високий рівень претендувань).

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ

Психологічний захист – це зазвичай неусвідомлюваний процес усунення або послаблення психікою людини негативних, травмуючих або неприйнятних емоційних переживань

Даний психічний феномен був відкритий і описаний З. Фрейдом та його послідовницею донькою А. Фрейд

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ

Конструктивні

Компен-
сація

Субліма-
ція

Виті-
с-
ненн
я

Про-
ек-
ція

Замі-
щен-
ня

Регре-
сія

Фор-
му-
ванн
я
реак-
ції

Раціо-
на-
лізац
ія

Втеч
а

Деструктивні

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ

- 1) конструктивні** – не вирішуючи проблеми, хоча б не ускладнюють її,
- 2) деструктивні** – як правило, ускладнюють проблему, погіршують ситуацію для особистості, причому останніх значно більше.

Конструктивні механізми:

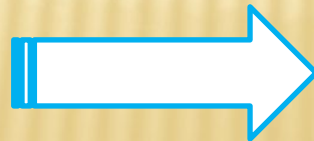
Компенсація – досягнення людиною альтернативних успіхів у іншій сфері для збереження позитивної оцінки себе («... Не везе в навчанні, повезе в коханні»).

Сублімація – переведення неприйнятних емоцій та енергії у прийнятне, можливе русло (написання віршів через нещасливе кохання, прибирання квартири при агресії тощо).

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ

Деструктивні механізми:

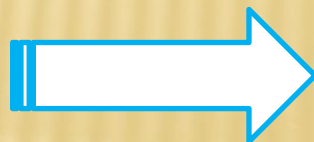
- **Витіснення** – штучне забування людиною травмуючих спогадів через їх перехід у несвідоме.
- **Проекція** – приписування своїх негативних якостей іншим людям для самозаспокоєння (якщо людина переконує, що навколо всі – брехуни, то вона сама часто говорить неправду).

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ

Деструктивні механізми:

- **Заміщення** – перенесення агресивних імпульсів на менш загрозливого об'єкта (начальник посварив підлеглого, той, не маючи змоги відповісти тим самим керівнику, сварить вдома дружину, та – дітей, вони лупцюють домашніх тварин).
- **Регресія** – повернення до дитячих форм поведінки, «впадання в дитинство» (при сварці дорослих вони «надуваються» і не розмовляють, пияцтво чоловіків чи гонки на великій швидкості тощо).

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ У СТРУКТУРІ САМОСВІДОМОСТІ

Деструктивні механізми:

- **Формування реакції** – захист від заборонених, неприйнятних імпульсів через думки чи поведінку зворотного характеру (при надмірній показовій люб'язності людина приховує неприязнь і навпаки).
- **Раціоналізація** – наведення для себе псевдорозумної аргументації у випадку поразки (байка про лисицю, яка, не зумівши дотягнутись до винограду, вирішила, що він зелений і несмачний).
- **Втеча** – уникання неприємних ситуацій, що асоціюються з попередніми невдачами.

*«В кожній людині є сонце. Тільки дайте йому
світити».*

Сократ

